

van de smaak van stampotten e.d.¹ Men kan hieruit opnieuw afleiden hoe weinig vet en hoe weinig vlees er in de gezinnen kwam.

*

Eén factor, een belangrijke factor, hebben wij nog niet genoemd: hoeveel meer fysieke moeite het kostte dan vroeger om de dagelijkse levensmiddelen in te kopen. Wat men aan voedsel kon aanschaffen, leverde minder energie op – maar het aanschaffen zelf vergde méér energie. Natuurlijk, men had ook vroeger wel eens moeten wachten op zijn beurt, maar dat wachten werd nu regel. Om te beginnen moest men vaak lang in de rij staan bij de frequente bezoeken aan de distributiedienst. Dan werd in praktisch elke winkel waar men gedistribueerde levensmiddelen kocht, de behandelingstijd per klant aanzienlijk langer: er moest nu niet alleen betaald worden maar de de klant moest tevens het juiste bonnetje overhandigen en de winkelier deed er verstandig aan, te verifiëren of het wel het juiste bonnetje was. In een kruidenierszaak moest de kruidenier bovendien voor verschillende inkopen verschillende bonnetjes controleren. Menige winkelier verloor er zijn goede humeur bij en werd korzelig, ja onbeschoft. Behalve misschien hier en daar op het platteland werd lang in de rij staan voor moeders met zware boodschappentassen, voor zwakken en voor ouden van dagen een dagelijkse onaangenaamheid – voor velen hunner een dagelijkse kwelling.

Ten aanzien van geen enkele soort levensmiddelen heeft dat afmattende wachten zich in zulk een mate voorgedaan als ten aanzien van de groente. Dat kwam door twee factoren. De eerste was dat er door de exorbitante Duitse exporteisen niet voldoende groente van de veilingen kwam; de tweede dat de groente zich door haar gevarieerdheid in soort, in kwaliteit en in wekelijks aangevoerde hoeveelheid niet leende voor een normale distributie. De gevolgen bleven niet uit.

Al in de lente van '41 trokken tienduizenden die daar tijd en geld voor hadden, zelf naar de tuinders om bij hen groente te kopen; men betaalde dan veelal iets meer dan de vastgestelde veilingprijzen maar had dat er graag voor over. Daarvan was weer het gevolg dat zich onder de groot- en kleinhandelaren de neiging ontwikkelde om óók partijen groente achter te houden om die, zodra men daar de kans toe kreeg, zwart te verkopen. 'Gisteren was

¹ 'Verslag van de Keuringsdienst van Waren over 1943', p. 1 (Bijlage II bij Gemeente Den Haag: *Verslag van de toestand der Gemeente 's-Gravenhage, 1943* (1946)).